

Gartnerens valg side 26

Kvinde kend din kryddersnaps side 8

Valnødder og hasler side 16

HAVEGLÆDER

*Årstidens blomster til
krukker og i havens bede* Side 20

EFTERÅR 2015

Aktuelle gøremål

4 Årstidens krukke uden blomster

Det er ganske få ingredienser, der skal til, når årstidens krukke skal udsmykkes. Udbuddet af planter som ikke blomstrer er stort, og de mange spændende bladfarver er med til at understøtte sensommerens glød. Om det enkle look skal være udtrykket, eller om der godt må være lidt spræl er op til dig.

8 Kvinde, kend din kryddersnaps

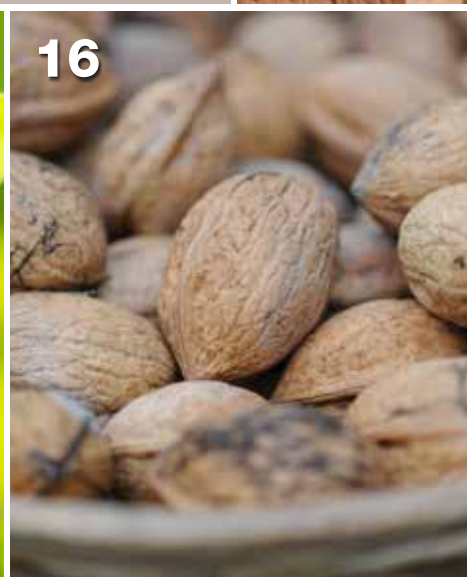
Snaps er ikke kun en "mandeting". Som kvinde bryder du dig måske ikke helt om de stærke og ofte bitre snaps; men kryddersnaps kan være rigtig mange ting. Lad dig inspirere og byd veninderne på snapsesmagning på terrassen.

19 Sådan dyrker du dine egne hvidløg

I modsætning til forårets lægning af kepaløg, skal hvidløg lægges om efteråret. Hvilken dybde skal de sættes i? Hvornår skal de gødes? Kan de klare vinteren uden dækning? Mange spørgsmål trænger sig på – her kan du læse alle svarene..

24 Plant træer i din have

En "flad" have trænger til et par træer. Det behøver ikke være kæmpestore træer, der fylder hele haven, for et paradisæbletræ står smukt og bliver kun ca. 4 m højt. Du kan også vælge letløvede træer, der ikke fylder så meget, og hvis skyggeeffekt er mindre. Læs de gode råd om plantning og køb træer i god kvalitet. Efteråret er den bedste årstid til at plante træer i.

Frugt og bær i egen have

16 Valnødder og hasler

Det er så romantisk at skrive en hilsen inden i skallen fra en hjertevalnød. I dag er det ikke nødvendigt at vente 10 år for valnøddetræet bærer frugt, for nye podede sorter sørger for, at der er både store og lækre valnødder allerede efter få år. Også hasselnødderne er du fri for at samle i hegn og krat, for planter du et par buske i egen have, vil du snart kunne samle posevis af ekstra store og velsmagende nødder.

26 Gartnerens valg af frugt

Tidligere frugtræesproducenter Laila og Bent Poulsen fra Fyn har opbygget deres egen forsøgsmark, hvor de planter, observerer og registrerer sorter af æble, pære, kirsebær, blommer, brombær, blåbær og sydfrugter til gavn for alle os haveejere. Et langt og erfaringsrigt liv med stor passion for frugt til haven er blevet til konkrete anbefalinger.

30 Ellebladet bærmispel og surbær til mangt og meget

Jagten på superbær er i fuld gang. De fleste haver kender til dyrkningen af blåbær, men flere andre mørke bær følger i hælene. Forskere jagter sundhedsfremmende stoffer i naturen og ser tilbage i historien, hvor også indianerne banede vejen for potentielle superfrugter. Ellebladet bærmispel og surbær er to gode eksempler på mørke sunde bær, som de nordamerikanske indianere spiste, og som du nemt kan dyrke i din have.

10

INDHOLD

5

Efterårets pryð

10 Prydgræsser og blomster

Mange af sanserne pirres, når prydgræsserne både høres og røres. Prydgræsser er ikke kun 3 m høje elefantgræsser, der er besværlige at klippe tilbage hvert forår. Nej, prydgræsser findes i særdeles havevenlige former med smukke blomsteraks og spændende blade. Undgå at dit sensommerbed bliver uinteressant og kombinér blomster med græsser – det er en sikker succes!

14 Bambusser – nye sorter

En bambus er ikke bare en bambus. Da den gule bambus gik i blomst (og bagefter døde), blev nye frø flittigt sået. Dygtige gartnere udvalgte nye sorter, som både adskiller sig i højde, bladfarve og vækstform. Bambus er nemme planter, der giver både læ og spændende lys og lyd i haven.

20 Årstidens blomster i krukker og i havens bede

En tur til havecentret er altid en fornøjelse, men især sensommeren byder på mange flotte blomstrende planter, som man ikke lige tænkte på, kunne forlænge havesæsonen. Ovenpå en dejlig sommer med lange hyggelige samtaler på terrassen, er der ingen grund til at pakke havelivet væk, for sensommeren er fyldt med skønne dage og aftener, der giver nærvær i en digitaliseret tid. Se udvalget af årstidens relevante planter og find endnu flere i dit lokale havecenter.

5 Et bed til dit regnvand

Antallet af skybrud stiger, og måske rammer det os næste gang? Danmarks kloaksystem er ikke dimensioneret til de stigende mængder regnvand, så mange kommuner er i gang med at finde løsninger på fremtidens udfordringer. Nogle husstande vil i nærmeste fremtid blive bedt om at separere deres regnvand fra spildevand eller alternativt selv tage sig af regnvandet på egen matrikel. Læs her om de betingelser, der skal opfyldes og om plantevalg m.v.

14

20

Udgiver
Fotos
Tekst
Layout/tryk

www.danskehavecentre.dk
GAP Photos Ltd, England, Flora Info (PBA), Hortus Advising, Fotolia, Haveselskabet, Istockphoto
Hortusadvising.dk ved Marianne Bachmann Andersen
Grafisk Produktion Odense | www.gpo.dk
ISSN 2245-8190 | ISSN 2245-8204 (online)

Dagene er blevet kortere, og de lange lune sommerafterner er i aftagende. Sommereens krukker trænger til fornyelse, men måske behøver det ikke være med et væld af blomster? Årstiden byder på et spændende sortiment af dekorative bladplanter – planter, som dyrkes, fordi de har et spændende løv og derfor har en rigtig lang holdbarhed.

Hebe-krukken

Hebe findes i mange forskellige bladfarver og former. De små tætte hebe blomstrer ikke på vores breddegrader, men egner sig flot til efterårets krukker. Pynt evt. med små røde æbler eller chili. Hebe er ikke fuldt hårdføre, men holder fint i krukkerne frem til jul.

Årstidens krukke uden blomster

Husløg-krukken

Er du til vintage, rustikke lerpotter og lidt styling, så er disse små terracottapotter et godt bud til din trappesten eller dit havebord. Enkelt er det at binde en snor og fæstne en gren fra lærketræet.

Funkia

Højde 10-100 cm
Bladfarver gule, grønne, blå

Blodgræs

Højde 50 cm
Bladfarver rød og grøn

En blandet krukke

Den blandede krukke fra staudedelingen er spændende og kræver en større krukke.

Vortemælk

Højde 50 cm
Bladfarver grønne, røde

Bregne

Højde 15-100 cm
Bladfarver grøn, blågrå

Japansk skovgræs

Højde 30 cm
Bladfarver gule, grønne

Alunrod

Højde 20-60 cm
Bladfarver gule, orange, rødbrune, violette, sorte, grønne

Heucherella

Højde 20-60 cm
Bladfarver gule, orange, brune, grønne

I nogle kommuner belønner man borgere for selv at nedsive regnvand – kontakt din egen kommune for at høre nærmere om, hvordan man forholder sig der

Foto: Haveselskabet/Ann Lilja

Et bed til dit regnvand

I flere af landets kommuner er man i disse år ved at lægge en plan for den fremtidige håndtering af stigende mængder regnvand. I Danmark vurderes der at være omkring 55.000 km kloakledninger, så man udvider ikke sådan lige kapaciteten. Det har ført til, at nogle kommuner beder borgerne om at separere regnvandet fra spildevandet, så man derved sparer både miljøet og kommunens rensningsanlæg for at rense "rent" spildevand. Denne problematik har den danske organisation Haveselskabet været interesseret i at bidrage positivt til. De er derfor, i et fire år langt projekt, i gang med at bane vejen for, at de private haveejere selv kan håndtere regnvandet. Projektet hedder "Intelligent brug af regnvand", og en del af projektet omhandler kampagnen ditRegnvand, som har egen hjemmeside med en masse spændende og gavnlig information. Hvis du går med overvejelser om at anvende regnvand, som den res-

source, det er, i stedet for at udlede det som spildevand, så kan du på de følgende sider læse mere.

Hvorfor?

Ud over de "kolde" facts omkring økonomi og klimaforandringer med stigende antal skybrud og risiko for skader på huse og hjem, så er der faktisk rigtig mange gode miljømæssige argumenter for, at du etablerer et regnbed. I stedet for at tænke negativt om nedbøren, så tænk den ind som en ressource i din have. Vand til dit havebassin, vand til dine krukker (gratis) og vand til havens grøntsager, frugt, bær og planter. Vand = frodighed og vi er så heldige at leve i et land, hvor der hvert år falder gennemsnitligt 767 mm vand pr. år, og det svarer til 767 l vand pr. m² på et helt år. Din matrikels "overflade" dækker både over beboelse, belægninger og have. Den nedbør, der falder i din have, nedsives almindeligvis, som

det er i dag; men den mængde nedbør, der falder på tage, løber via dit nedløbsrør ud i kloakken. Det er denne mængde regn, som du bør overveje selv at anvende på din matrikel og ikke tillade blot at blive til spildevand.

Øget biodiversitet

Selvom vi i Danmark har dejlige områder med mark og eng, så er størstedelen af vores land lagt ud som landbrug, virksomheder og beboelser. Vi er ca. 1,4 mio. haveejere, der er med til at højne landets natur, og det skal vi blive ved med. Tager du udfordringen op med anlæggelsen af et regnbed, vil du bidrage til en øget biodiversitet og frodighed. Dyrelivet har gavn af de mange fødesteder, og forhåbentlig får du også selv glæde af, at der i din have vokser endnu flere forskellige plantearter.

>>

Foto: Haveselskabet/Anette Weber

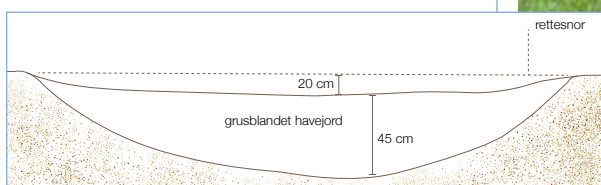
Foto: Haveselskabet/Anette Weber

Foto: Haveselskabet/Anette Weber

Sådan kommer du igang

1. Din kommune skal godkende din have som nedsivningssted
2. Tal beslutningen igennem med hele husstanden, så alle er med på, hvad der skal ske
3. Betragt din have og hold den op mod de muligheder, der er for at passe den. Er det en fin prydhave med højt pasningsniveau, eller drejer det sig om en græsplæne med hæk udenom, to frugttræer og leg til børnene?
4. Vil du bruge regnbedet som en anledning til at få anlagt et nyt blomsterbed, eller skal regnbedet helst integreres i dine eksisterende bede og græsplæne?
5. Ønsker du at anlægge et regnbed, skal du finde det laveste punkt i haven, hvor vandet fra tagedløbet kan ledes hen. Terrænet skal ideelt set falde med 1 cm pr. løbende meter
6. Regnbed skal ligge i en afstand på minimum 5 m fra bygninger og 2 m fra skel og vej
7. Størrelsen på regnbedet afhænger af tagets overflade. Få lavet udregningen af en kloakmester
8. Vandet kan enten løbe i et lukket rør, åbent rør eller i en stenrende, inden det løber ud i dit regnbed. Møder det græsplænen på sin vej, er det muligt at grave en "blød rende" i græsset, hvor vandet kan løbe, men som stadig kan klippes som græsplæne
9. Regnbedet kan aftage den normale nedbør, men klarer ikke skybrud. Sørg derfor for, at der er mulighed for at lede skybrudsnedbør væk fra regnbedet, uden det løber ind i naboens kælder og forvolder skade der
10. Regnbedet graves, så der er en fordybning på 20 cm og et yderligere "hul" hvori der er iblandet grus, der dræner vandet nemmere. Bedet graves med skrå kanter
11. Når du har plantet regnbedet til, og alt er færdigt, skal du have en autoriseret kloakmester til at proppe kloakken til

Nogle af formålene med projektet "Intelligent brug af regnvand"

- Udarbejde prototyper af regnhaver i samarbejde med kommunerne
- Finde løsninger på, hvordan haveejere bliver en del af løsningen
- Udarbejde en national handlingsplan, som kan skabe offentlig debat

Planter til regnbede

Foto: Haveselskabet/Anette Weber

Spiselige regnbed

Blomsterkarse
Blåbær
Bronzefennikel
Citronmelisse
Hindbær
Hyld
Lægesalvie

Morgenfruer
Rabarber
Skovjordbær
Solbær
Timian
Vintersar

Planter til regnbede

Planterne i et regnbed skal selvsagt kunne tåle vand, men endnu vigtigere er det, at de også kan tåle at tørre ud. Jorden, de plantes i, dræner nemlig hurtigere end den almindelige havejord.

Træer

Ahorn, *Acer pseudoplatanus*
Askbladet løn, *Acer negundo*
Pil, *Salix*
Poppel, *Populus*
Røn, *Sorbus*

Skovfyr, *Pinus sylvestris*
Birk, *Betula*
Tretorn, *Gleditsia triacanthus*
Vandgran, *Metasequoia glyp.*

Græsser

Alm. blåtop, *Molinia caerulea*
Alm. star, *Carex nigra*
Elefantgræs, *Miscanthus sinensis*
Kæmpestar, *Carex pendula*
Morgenstjernerstar, *Carex grayi*
Mosebunke, *Deschampsia cespitosa*
Rørhvene, *Calamagrostis*
Spidsgræs, *Chasmantium*
Staudehirse, *Panicum virgatum*

Stauder/løg

Akeleje, *Aquilegia*
Aksærenpris, *Veronica spicata*
Astilbe, *Astilbe*
Blodrød storkenæb, *Geranium sanguineum*
Bronzeblad, *Rodgersia*
Daglili, *Hemerocallis*
Dorotealilje, *Leucojum vernum*
Drejeblostm, *Physostegia*
Duehoved, *Chelone*
Engnellikerod, *Geum rivale*
Engstorkenæb, *Geranium pratense*
Fjerbusk, *Aruncus*
Funkia, *Hosta*
Gul iris, *Iris pseudocorus*
Gul lærkespore, *Corydalis lutea*
Hestemynte, *Monarda*
Kattehale, *Lythrum salicaria*
Kinaløg, *Allium tuberosum*
Kæmpeprimula, *Primula floridæ*
Lodden løvefod, *Alchemilla mollis*
Løvehale, *Phlomis*
Mjødurt, *Filipendula*
Pileurt, *Persicaria amplexicaulis*
Pragtskær, *Liatris spicata*
Purpursolhat, *Echinacea*
Rød hjortetrøst, *Eupatorium purpureum*
Sibirisk iris, *Iris sibirica*
Skovstorkenæb, *Geranium sylvaticum*
Slangeurt, *Persicaria bistorta*
Stjerneskearm, *Astrantia major*
Stormhat, *Aconitum napellus*
Tusindstråle, *Telekia*
Trævekrone, *Lycnis flos-cuculi*
Virginsk ærenpris, *Veronicastrum*

Buske

Amerikansk blærespiræa, *Physocarpus opulifolius*
Benved, *Euonymus europæus*
Blåbær, *Vaccinium corymbosum*
Bærmispel, *Amelanchier*
Hyld, *Sambucus nigra*
Konvalbusk, *Clethra alnifolia*
Snebolle, *Viburnum opulus*
Porse, *Myrica gala*
Alm. kornel, *Cornus*
Solbær, *Ribes nigrum*
Stikkelsbær, *Ribes uva-crispa*
Surbær, *Aronia melanocarpa*

Lav din helt egen personlige frugt- eller kryddersnaps. Det er nemt at blande fra egen frugt- og krydderhave. Sødmæ justeres og alkoholprocenten bestemmer du selv

Kvinde, kend din kryddersnaps

Når mænd samles om en klynge af forskellige flasker med håndskrevne etiketter og mere eller mindre beske snapse lavet på valnød, egeknopper, revling og ene, er det ikke altid, at kvinderne helt er på hjemmebane. Hvis du overvejer at gøre dem kunsten efter, er der her nogle velegnede, og mere kvindevenlige opskrifter, som du kan samle veninderne om.

Trækketid afhænger af, hvad du kommer i din snaps

- Blomster skal trække i få dage
- Blade/nåle skal trække 1 – 3 uger
- Frugt skal trække i 2 – 6 måneder

Lakridssnaps

4 lakridsrødder
5 stjerneanis
Evt. nelliker og ene

Skyl krydderierne godt og hak lakridsrødderne i store stykker. Hæld smagsneutral snaps eller vodka samt samt krydderier i en flaske eller et sylteglas.

Trækketid

smag på blandingen efter ca. 10 dage og lad den evt. trække lidt længere, hvis lakridssmagen endnu ikke er kraftig nok.

Om du selv dyrker lakridsrødder eller skal forbi en helsekostbutik, er denne lakridssnaps både nem og velsmagende.

Brombærlikør

500 g brombær
Rødvin
4 – 6 blade citronmelisse
2 dl lys sirup

Vaskede og overfladetørre brombær overhældes med rødvin, tilsættes citronmelisseblade og placeres i køleskab i 2 uger. Filtrer væsken, tilsæt sirup og ca. 3 dl smagsneutral snaps eller vodka. Efter 1 – 2 måneder er din brombærlikør klar til første prøvesmagning, men det forlyder, at den bare bliver bedre og bedre med tiden...

Citrussnaps

2 økologiske appelsiner eller
3 økologiske citroner
1 vaniljestang

Skræl de vaskede citrusfrugter, så den hvide underskræl ikke kommer med. Tør skrællerne i ovnen ved 80 grader, til de næsten knaser. Hæld smagsneutral snaps eller vodka på, og anbring den åbnede vaniljestang i blandingen.

Trækketid

ca. 1 uge og måske længere, hvis du ønsker kraftigere smag.

Tips

ønsker du en sødere snaps, så tilsæt 100 g rørsukker

Drydgræsser og blomster

Lampepudsergræs, *Pennisetum*

↑ 40 cm/60 cm m. blomsteraks

✿ juli – august

☼ sol/halvskygge

Japansk skovgræs

↑ 40 cm

✿ august-september

☼ halvskygge

Prydgræsser i krukker

Der er heldigvis stor åbenhed over for, hvad vi kan finde på at plante i vores krukker, og én af de plantegrupper er faktisk prydgæsserne. De meget kraftige græsser kræver meget store krukker, så det drejer sig om at finde græsser, der vokser mere moderat.

Rørhvene, *Calamagrostis*

↑ 100 cm/150 cm m. blomsteraks

✿ juli – august

☼ sol/halvskygge

Staudehirse, *Panicum*

↑ 60 cm/90 cm m. blomsteraks

✿ juli – september

☼ sol

Alm. blåtop, *Molinia*

↑ 40 cm/90 cm m. blomsteraks

✿ august-oktober

☼ sol/skygge

Blodgræs

↑ 150 cm

✿ juni – juli

☼ sol/halvskygge

Før plantning

Vælg prydgæs til de forhold du har i haven. F.eks. kan elefantgræs ikke vokse i fuld skygge, men gerne i sol eller halvskygge. Mange prydgæsser har brug for en jordtype, der kan sikre vand over en længere periode, men ingen af de almindelige græsser tåler at vokse i vandlidende jord. Har du en sandblandet jord, skal du plante græsser, som kan tåle at vokse her. Spørg din gartner – han ved, hvilke du kan vælge mellem.

HUSK at jorden, du planter i, skal være fri for rod ukrudt som kvikgræs, tidsler, brændenælder og skvalderkål

Under plantning

Mange græsser har et kraftigt rodsystem, og det kan af og til være en udfordring bare at få potten af. Sørg for at potteklumpen er godt vandet op inden plantning. Grav et hul der er 1½ gang større end den potteklump, du står med. Løsn jorden godt i bunden af plantehullet. Sænk nu potteklumpen ned i plantehullet, men hold den, så overfladen kun lige når 2-4 cm under jordens overflade. Fyld den opgravede jord rundt om potteklumpen, tryk godt til og vand nu med mindst 10 l pr. plante.

Efter plantning

Det første år skal du holde øje med, at dine prydgæsser får tilstrækkelig vand. Vand ekstra i tørre perioder og vand med min. 10 l pr. plante. Klip græsser ned til foråret og tilfør en almindelig havegødning i samme arbejdsgang.

Sådan får du succes med prydgæsser

Design dit prydgæsbed med blomster

Eller omvendt – design dit blomsterbed med prydgæs. Du kan med succes indplante prydgæs i dit blomstrende staudebed og derved forlænge sæsonen væsentligt, for græsserne fortsætter ofte deres blomstring længere end de sensommerblomstrende stauder.

- Har du behov for bunddække og vælger græs som "overstandere", giver det en dejlig rolig effekt. Her er både guldguldbær, gråbladet plettet tvetand (Lamium), vinterglans og de lavtvoksende storkenæb et godt valg

- Ønsker du kontraster i bladform og farve, er en kombination af græs og hosta oplagt
- Hold dig til de dæmpede farver, hvis du ønsker præriestemning
- Brug kun planter med små blomster, hvis det er "den vilde have", du vil anlægge
- Kombinér også stauder med dahlia – blomstringstiden falder sammen, og kontrasten i både farver og blomstestørrelse er til at få øje på.

Prydgæs er nemme planter i haven

- Nedklipping én gang pr. år (marts – april måned)
- De skal ikke bindes op
- Bliver ikke angrebet af skadedyr eller får svampesygdomme
- Er robuste og hårdføre og kan vokse flere steder

Derfor skal du plante prydgæs

- I takt med årstiden ændrer prydgæsernes udseende sig
- De er skulpturelle og graciøse
- Giver en dejlig lyd
- Er om vinteren særdeles smukke – især blandt stedsegrønne planter
- Giver bedet ny form og anderledes farver

Forår

I marts klippes alle græsser. Tilbage står tørre, brune stubbe i tuer af varierende diameter med sort jord mellem. Læg derfor om efteråret forårsløg, hvor det er muligt. De flotte botaniske typer af både tulipaner og narcisser synes at passe godt ind i et bed med prydgræsser, men har du lyst til blå skilla eller andre løgplanter, er det bare om at få det gjort.

Forsommer

I juni måned er mange af græsserne ved at være vokset godt til. Nyd de smukke bladaks med eller uden brogede blade, men tilføj gerne lidt stauder til sceneriet, for græsserne har endnu ikke nået yndens top.

Sensommer/efterår

Nu er der for alvor gang i mange af prydgræssernes blomsteraks. Farverne bliver mere røde og brune hos mange typer. Prydgræsserne er nu

på deres højeste og fylder mest i bedet. Ønsker du at supplere med blomstrende planter, kræver det høje udgaver.

Vinter

Mange af havens planter har skiftet løvfarve og derefter smidt løvet. Tilbage står de nøgne grene. De fleste stauder er kollapsede eller står gråbrune tilbage med visne blomsterstande. En tidlig frostmorgen sætter rim sig på prydgræsserne så smukt, at man må knibe sig i armen. Bladaksenes skarpe kant eller blomsteraksens bløde spids bliver smukt dekoreret.

Bunddækkende græsser

Blåaks, *Sesleria*

↑ 35 cm/50 cm m. blomsteraks

✿ marts-april

☼ sol/halvskygge

Japansk star, *Carex*

↑ 30 cm/40 cm m. blomsteraks

✿ maj-juni

☼ sol/skygge

Stor frytle, *Luzula sylvatica*

↑ 25 cm/50 cm m. blomsteraks

✿ april-maj

☼ sol/skygge

Bambusser - nye sorter

De tidligste fund af bambus stammer fra Kina, hvor man har fundet skrifttavler af bambus, som kan dateres tilbage til 200 år f.Kr. I Europa kender vi historien om munke, der smuglede silkesommerfuglelarver inde i hule bambusstængler i år 552. Vi skal dog frem til 1886 for at finde de bambus, som vi kender i dag. Via en russisk botaniker fra Skt. Petersborg, som samlede bambusfrø i Kina, kom de nye planter til Europa; og man mener, at de første bambus blev plantet i Geografisk Have i Kolding af Aksel Olsen i 1927.

En udskældt plante

I årene op til årtusindeskiftet døde stort set alle bambus i Danmark. Den ellers ikke blomstrende plante har en livscyklus på 80-100 år, og afslutter sin tid med at blomstre og smide frø til næste generation. De mange bambusplanter stod i årevis og ventede på, at en frisk haveejers store overarme gik i gang med drænspeade og skarp økse, for selv om planten døde, så var det massive rodnet næsten ikke til at grave op. TV-udsendelser med sprængladninger, der effektivt løftede rodkagen og efterlod et krater, har vi nok alle

set, så der er gået nogle år, hvor skræmte haveejere er gået i en stor bue udenom planten.

Nye sorter

Det var ikke kun i lille Danmark alle bambus døde – det gjorde de over hele verden! Planteskoler gik derfor i gang med at så frø, plante ud og udvælge nye sorter af bambus. Det har givet os en række nye fortræffelige bambus, som du på disse sider kan lære lidt bedre at kende.

Bambus værdier

- De er stedsegrønne
- Gode lægivere
- Vinden sørger for smukke bevægelser og beroligende lyd
- Fantastisk lysgennemfald gennem planten

'Bimbo'

Opretvoksende
Mindre blade,
mørkegrønne stængler
Til krukken eller som lav hæk
1 – 1,5 m høj og 0,4 - 0,6 m bred

'Jumbo'

Opretvoksende
Friskgrønt løv
Til hæk eller læplante
omkring terrassen
3 – 3,5 m høj og 0,6 - 0,9 m bred

'Simba'

Opretvoksende
Friskgrønt løv
Elegant til krukker, japanske haver
eller som lav hæk
1,5 – 2 m høj og 0,5 - 0,8 m bred

'Dino'

Opretvoksende
Hurtigtvoksende, stærk
Til hæk eller læplante omkring
terrassen
3,5 – 4 m høj og 0,6 - 1 m bred

'Rufa'

Opretvoksende med let
overhængende vækst
Æblegrønne aflange smalle blade
Til hæk eller læplante omkring
terrassen eller som fontænebambus
i krukker
2,5 – 3 m høj og 0,6 - 1 m bred

'Tiny'

Opretvoksende, tæt med let
overhængende vækst
Blågrønne blade
Til hæk eller læplante
omkring terrassen
2 – 2,5 m høj og 0,4-0,8 m bred

'Trifina'

Opretvoksende med sorte
stængler, vokser hurtigt
Friskgrønt løv
Til hæk eller læplante
omkring terrassen
3 – 3,5 m høj og 0,6 - 1 m bred

Planteanvisninger

Jord

Har du almindelig veldrænet havejord, vokser bambus fint. Er din jord sandblandet skal du iblande 20% spagnum, og er din jord leret, skal du iblande sand. Bambus må ikke stå i vandlidende jord.

Plantning

Grav et hul der er ca. 1½ gang større end potteklumpen. Husk at løsne jorden godt i bunden af plantehullet, så overskydende vand kan dræne væk. Ibland evt. spagnum og/eller sand til den opgravede jord. Placer bambussen, så den flugter med jordens overflade og hæld nu den porøse jord rundt om. Husk at vande med min. 10 l vand umiddelbart efter plantningen. Planter du midt om sommeren er det strengt nødvendigt at vande ofte.

Pleje

Gød hvert forår og frem til juni måned, men gød ikke senere, da planten skal nå at afslutte sin vækst inden vinteren. Beskæring er ikke nødvendig, men ønsker du at udtynde dine planter eller forme dem som eks. hæk, er det muligt at beskære. Bedste beskæringstidspunkt er om foråret, inden væksten starter. Bambus er fuldt hårdføre og behøver ingen vinterdækning.

Valnødder elsker sol og en lun vokseplads

Hjertevalnød, *Juglans ailantifolia*

Denne romantisk udseende nød er ikke til at stå for og er da også blevet mere og mere almindelig. Erfaringerne viser, at det kan være en udfordring at få træet gennem hårde vintre, hvor topskuddet ofte fryser bort, men træet vokser videre; og har det først fået lidt størrelse, er det lige så hårdført som almindelige valnøddetræer.

Hjertevalnød træ

Hjertevalnød adskiller sig ved at have et kraftigere løv med flotte grønne blade. Frugterne sidder i store klaser og modner i september – oktober måned.

Hammer

Frugten fra en hjertevalnød er meget tykskallet, og du åbner nemmest nødden ved et velanbragt slag med en hammer.

Valnødder og hasler

Valnød, *Juglans regia*

Valnøddetræer er store. De kan nemt nå en højde på over 20 m og udvikler en bred krone. Bladene er sammensatte og kan blive op til 35 cm lange. Frugterne sidder enkeltvis eller med få i samme klase og er modne i september – oktober måned.

'Broadview'

Denne sort har en mere kompakt vækst end den almindelige valnød, men bliver stadig et stort træ. Frugterne er større og udbyttet stabilt. Får frugter allerede efter 1 – 2 år.

'Buccaneer'

Denne sort får meget store frugter. Får mange grene i kronen, der med årene bliver bred. Får frugter allerede efter 1 – 2 år.

Beskæring

Valnødder hører til gruppen af planter, der er "blødere". Det vil sige at de, ved beskæring, har svært ved at lukke deres sår. Tidspunktet for beskæring skal derfor være, mens træet er i vækst og bedre kan kompensere for "blødningen".

Valnøddetræer bliver naturligt store, men du kan godt få plads til et valnøddetræ i haven, hvis du løbende beskærer det.

Høst

Nogle valnøddetræer åbner deres grønne bløde skaller og dumper valnødden ned; mens andre træer kaster hele nødden med det beskyttende bløde lag. Det tager ofte 2 – 3 uger, inden alle nødderne er faldet til jorden, så du skal samle flere gange. Sørg for at nødderne er så rene som muligt og vask dem evt. i lidt lunkent vand.

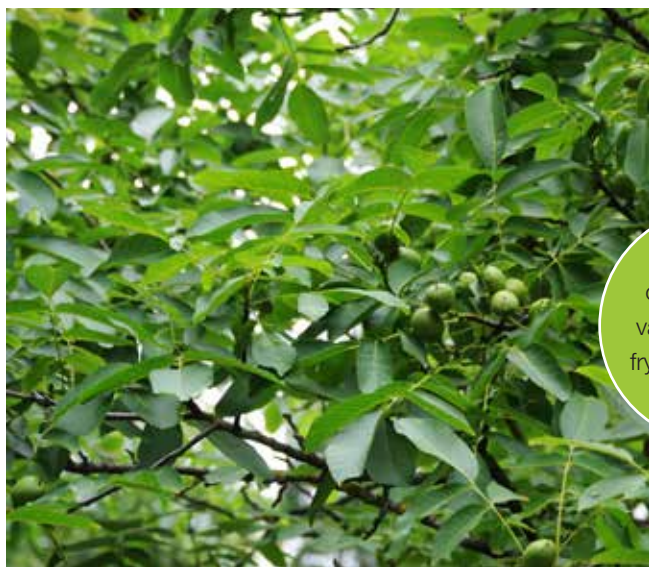
Opbevaring

Urenheder på ydersiden af skallen udvikler sig hurtigt til skimmel. Et anerkendt råd er at bade de rengjorte valnødder i en opvaskebalje med lunt vand tilsat ½ dl atamon. Her må de højst være i fem minutter, inden de tages op og tørres på en rist. Opbevar de rengjorte valnødder køligt og tørt.

Du kan også knække valnødderne og fryse dem ned til senere brug

En helt almindelig valnød (*Juglans regia*) udvikler frugter efter 7-10 år. Podede navnesorter udvikler frugter efter 1 – 3 år.

Hasselnødder

Botanik

Corydalis avellana er det latinske navn for hasselbusken, som er vildtvoksende og ofte bruges som busk i hegn og skel. Den vokser med mange grene fra bunden og kan blive op mod 5 m høj. Den blomstrer fra februar til april måned og har både hanblomster (rakler) og hunblomster i samme plante. Den almindelige vildtvoksende hassel giver relativt små frugter; så drømmer du om at høste egne hasselnødder, bør du vælge storfrugtede sorter.

Bestøvning

Hanblomsterne ses tydeligt som de beigefarvede nedhængende 3 – 6 cm lange bløde rakler. Hunblomsterne er svære at få øje på, men er de små knopper med purpurfarvede grifler. Bestøvningen sker med vinden, men på trods af at begge køn sidder på samme busk, fuldføres bestøvningen optimalt, hvis der er plantet to buske – og gerne to forskellige sorter.

Skadedyr

Huller i hasselnødder betyder angreb af hassel-snudebillens larve. De voksne snudebiller kravler møjsommeligt ud på de tynde grene allerede om sommeren. De finder de spæde nødder og lægger deres æg under den bløde skal. Af ægget klækkes en larve, som har det som blommen i et æg – en stor madpakke, som den kan gå om bord i. Når hasselnødderne modnes, er larven nu så stor, at den kan gnave en "nødudgang" og falde ned under busken, hvor den forpupper. Her ligger den i dvale hele vinteren, udvikler sig til en voksen bille om foråret, og er klar til at føre næste generation af snudebiller videre.

Valnøddesnaps

I juli måned høstes ca. 10 hele grønne umodne valnødder. Skæres i kvarter og overhældes med vodka eller smagsneutral snaps i et sylteglas. Efter ca. seks måneder filtreres snapsen og hældes på flaske. Ønsker du en likør i stedet for, skal du tilsætte en sukkerlage til snapsen.

Sådan undgår du snudebilleangreb

- Ansæt et par høns til at æde de lækre biller
- Pluk hasselnødderne tidligt, læg dem i en spand vand, for så kommer larverne ud og væk fra dine buske

Sorter af storfrugtede hasselnødder

'Bolviller'

Kraftigt voksende
Tidligt blomstrende
Modner sidst i september
Frugt: Bred kegleformet med kort hase

'Cosford'

Kraftigt voksende
Tidligt blomstrende
Modner sidst i september
Frugt: Stor, aflang, tyndskallet med en kort hase

'Lambert Filbert'

Svagt voksende, opret
Sen blomstring
Modner midt oktober
Frugt: Stor, lang og noget flad med lang hase

'Lang Tidlig Zellernød'

Kraftigt voksende
Tidligt blomstrende
Modner i oktober
Frugt: Stor aflang nød med kort hase

'Rød Zellernød'

Kraftigt voksende
Tidligt blomstrende
Modner i oktober
Frugt: Stor aflang nød med lang rød hase

Rå hasselnødder

De helt mælkehvide hasselnøddekerner smager fortræffeligt og er en delikatesse. Spis dem evt. sammen med lidt god ost og en årgangsportvin.

Sådan dyrker du dine egne hvidløg

Hvidløgsfed = yngeløg

De fed af hvidløg, vi knuser og anvender i madlavningen, er egentlig yngeløg. Yngeløg er de dele af hvidløget, som kan vokse videre. Når vi dyrker hvidløg i haven, lægger vi altså enkelte fed af et hvidløg. Kommer du ind i en rytme, hvor du selv laver dine egne yngeløg, er det vigtigt, at du anvender de største og flotteste, når du lægger et nyt hold.

Tidspunkt

Hvidløg skal lægges om efteråret, for løget skal gennemgå en lang kuldeperiode for at dele sig. Lægger du først hvidløg om foråret, vokser dit hvidløgsfed sig større, men når ikke at dele sig. De professionelle hvidløgsavlere sætter deres løg i oktober måned.

Dybde og afstand

Hvidløg skal sættes ned i 7 cm dybde.

De skal sættes i rækker med 25 cm til nærmeste række.

Afstanden i rækken er 10-12 cm

I drivhuset

Hvidløg skal dyrkes solrigt – også hvis du planter dem i bunden af dit drivhus. Man kan med fordel sætte hvidløg i drivhuset, som om vinteren ofte står helt tomt. Hvis du planter i potter, kan du til foråret plante dem ud i køkkenhaven og i mellemtiden nyde godt af de friske grønne toppe, som smager dejligt af hvidløg. Klipper du nænsomt, går planterne ikke ud.

I køkkenhaven

Når du sætter hvidløgsfed i køkkenhaven i oktober måned, vil de hurtigt stå med friske grønne skud. På trods af, at vinteren er nært forestående, går det ikke ud over løgenes hårdfærdighed. De skal nok bevare det meste af toppen og være klar til igen at vokse videre, når foråret kommer.

Gode råd

- Er din køkkenhavejord meget våd om vinteren, skal du sætte yngeløg i kasser med jord og opbevare dem mere tørt.
- Løg kræver lidt gødning, men vent med at gøde i det tidlige forår og brug en naturgødning
- Sørg for at holde ukrudtet ude af dit hvidløgsbed – løgplanter er spinkle planter, der nemt udkonkurreres af ukrudtsplanter

I potter og krukker

Der er ikke noget i vejen for, at du dyrker hvidløg på terrassen, altanen eller plantet i krukker og placeret andre steder. Dog skal der altid være masser af lys, for at få dem til at gro bedst. Det er heller ikke nødvendigt at høste planterne, for lader du dem blot stå i krukken, vil de nye yngeløg sætte nye grønne toppe op hen på efteråret og gentage væksten året efter.

Høst

Fra slutningen af juli måned vil de, nu næsten et år gamle løg, være klar til høst. Vent med at grave planterne op, til toppen visner ned. Lad løgene tørre i solen, til de er helt tørre. Flet dem i en ranke, der kan hænge i ly for regnen, eller læg dem i kasser med net, hvor luftgennemstrømningen er optimal. Gem de flotteste yngeløg til oktober måned, hvor det nye hold hvidløg skal sættes.

Nye sorter på vej

Du vil opleve, at nogle typer hvidløg danner en hård stængel og blomstrer – de kaldes også for slangehvidløg. De danner topløg, som også er velsmagende. Måske kender du hvidløg som helt hvide, men nogle hvidløgstyper danner både mere violet og brun yderskal. Egentlig er der ikke tale om navnesorter, men naturligt forekomne mutationer, der gør løgene forskellige.

Årstidens blomster i krukker

Sensommerens mange flotte planter udmærker sig ikke kun ved at blomstre smukt, men også bladenes farver er med til at gøre netop denne årstid skøn. De purpurfarvede planter kommer rigtig til deres ret nu, hvor dagene kortes og høstens glødende farver træder frem. Du kan med fordel udvide sæsonen på terrassen med et lunt tæppe eller et dejligt sjal, for udesæsonen er langt fra færdig.

Krysantemum

Ildtorn

Efterårslyng

Krysantemum

Hundredevis af blomster står tæt sammen i de skønne krysantemum, som også kaldes "Garden Mums". De blomstrer først, når antallet af lystimer falder, men fortsætter ufortrødent deres blomstring frem til frost. Derefter er de ikke så meget værd, for krysantemum skal overvintres frostfrit for at overleve vinteren. Der findes dog enkelte gamle danske sorter, som hvert år overvintrer fint. Den kompakte runde form på planterne vokser planterne "ud af" det følgende år, så plant dem ud i skærehaven, hvis du vil prøve at overvintre dem.

Ildtorn

Har du mod på en bærbærende plante i din sensommerkrukke, er ildtorn et fremragende valg. Efter endt blomstring i juni måned sætter den et stort antal små runde frugter, som lyser fint op. Planten sælges ofte som espalieret, og vil uden stativ vokse opret og overhængende. Da ildtorn, som navnet antyder, har torne, kan det anbefales at holde den beskåret i en størrelse, der er nem at gå til. Bærrene falder af i løbet af vinteren, men planten vil hurtigt i det nye forår prydes af mørkegrønne let glinsende blade. Ildtorn er fuldt hårdfør, når den er etableret på det blivende voksested. Som krukkeplante skal den beskyttes mod vinterens kolde udtørrende vinde.

Efterårslyng

Efterårsblomstrende lyng er næsten ikke til at stå for. Hver enkelt blomst er ganske vist meget lille, men de oprette grene, der er helt sat til med blomster, er da en fornøjelse. Holdbarheden er stor, farvevalget spændende; og så kan lyng med fordel plantes ud i bunden af surbundsbedet efter brugen i krukker – de er fuldt hårdføre.

Alunrod

Både i Europa og i Amerika forædles der for at finde nye spændende sorter af alunrod, så der er helt sikkert noget for enhver smag. Måske passer de orange og røde farver til din krukke, eller skal de være lysende gule i bladene? Alunrod er stedsegrøn og holder derfor toppen hele vinteren. De fleste sorter klarer sig fint i den danske vinter, men det kræver, at rodsystemet er kraftigt og fuldt udviklet. Vent derfor med at plante ud til det følgende forår. Er toppen meget kraftig, kan du med fordel studse den – så ser den inden ret længe pæn ud igen.

Asters

Asters findes ikke i en farvepalette med rød, orange og gul. Alligevel er asters med som årstidens blomst. Den har fået rollen som kontrast-udbryderkongen, så alle de brændte farver ikke flyder ud i ét, men netop fremhæves af de lilla, rosa og hvide blomsterfarver på asters. Der er stor forskel på, hvor høje asters bliver, så tjek på etiketten, før du afgør dit valg, og lad dig ikke forvirre af, at den plante du står med i hånden kun er 30 cm høj, men senere vokser sig 60 cm høj. De meget høje sorter af asters, kræver opbinding i haven.

Prydgræsser

Prydgræssernes slanke aks er med til at bryde det ensformige udtryk i den blandede krukke. Især de brune græsser og de ildrøde lampepudsergræsser hører til på denne årstid. Spændende er det at følge lampepudsergræssernes blomster, der bryder ud af det lukkede aks, at mærke de bløde frøstande og lytte til vinden, der fejer gennem toppen. Ikke alle lampepudsergræsser klarer de danske vintre, så rådfør dig med din gartner i havecentret, så du ikke bliver skuffet over døde planter i dit bed til foråret.

Alunrod

Asters

Lampepudsergræs

Årstidens planter i havens bedde

Udover de anvendte krukkeplanter, som jo også har deres berettigelse i havens bedde, vil vi her nævne både stauder, der blomstrer sent og buske, der bærer skønne efterårsbær og løv. Du kan også lade dig inspirere af de planter, som du kan finde i dit lokale havecenter netop nu – udbuddet af gode kvalitetsplanter på denne årstid er rigtig godt!

Solhat

Høstanemone

Purpursolhat

Purpursolhat

Storkenæb

Solhat

Traditionsrig og værdifuld sent blomstrende stau-
de i haven. Solhat bliver op mod 80 cm høj og
blomstrer længe. Fra juli måned og frem til okto-
ber kan du nyde de lysende gule blomster med
det sorte øje. Rigtig fin i lidt større flader, men
også god i blanding med andre stauder. Plant
4 pr. m² i sol eller halvskygge. God til afskæring.
Sorten 'Little Gold Star' er en mere kompakt sol-
hat, der kun bliver omkring 40 cm høj.

Høstanemoner

Mangler du blomster i dit surbundsbed, kan høst-
anemoner være med til at live op i dette bed. Hø-
stanemoner kan nemlig både vokse i almindelig
havejord og i surbundsjord. De vokser med kry-
bende udløbere og breder sig langsomt. De op
mod 1 m høje blomstrende skud dannes i løbet af
sommeren, men først omkring august måned ses
blomsterne. Der findes en række sorter af høst-
anemoner, der både i blomsterfarve, form og høj-
de varierer. Se det fulde sortiment i dit havecenter.
En god afskæringsblomst, der skal placeres i sol
eller halvskygge. Planter med 4 planter pr. m².

Purpursolhat

Er stadig populære stauder og dukker op i de
skønneste sorter med fyldte blomster, men også
de mere genkendelige flade kurvblomster med
mere eller mindre hængende randkroner. Blom-
stringstiden er lang; fra juli – oktober måned, og
muligvis helt frem til frost ses løbende nye blom-
strende skud. Højden varierer fra sort til sort, men
ligger inden for 30 – 120 cm. Brug den i buketter
og plant 7 planter pr. m² i fuld sol eller halvskygge.

Storkenæb

Det er ikke alle storkenæb, der fortsætter de-
res blomstring ind i sensommeren og efteråret,
men enkelte af de nyeste forædlede sorter har

den egenskab. Det er værd at gå efter, når årstidens
blomsterbed skal "forlænges". Den mest anvendte er
'Rozanne', der bliver 40-50 cm, mens 'Azure Rush'
ligner i udseende, men kun bliver ca. 30 cm høj. I
den lyserøde afdeling findes sorterne 'Penny's Pink'
og 'Sylvia's Surprise'. Alle nævnte sorter blomstrer fra
maj – oktober eller frem til frost. De skal placeres i sol
eller halvskygge og plantes med 4 – 6 planter pr. m²
for at dække jorden helt. Hver vinter fryser planterne

markante blomsteraks, og så er de nyere sorter mere kompakte og bliver omkring 60 cm høje. Kertepileurt er en robust staude, som stærkt kan anbefales i bedet, der hele sensommeren og efteråret gerne må stå flot.

Glasbær

En op til 2 m høj busk med opret og overhængende vækst. Den blomstrer fra juli – august med lillarosa blomster i kvaste. Allerede fra september ses de 3-4 mm store violette glasagtige bær. Busken findes i en række sorter, der er udvalgt for deres egenskab til at danne mange bær.

Glasbær

Vinget benved

Løvfældende opret busk, der bliver omkring 1,5 m høj og næsten lige så bred. Findes i en kompakt form, der kun bliver omkring 1 m høj. De ildrøde blade holder sig på busken frem til slutningen af oktober måned, men skifter først fra den almindelige grønne farve, når nætternes temperatur falder. Vinget benved er fuldt hårdfør og nok den busk, der får den mest opsigtsvækkende sensommerfarve.

Vinget benved

Kristtorn

Kristtorn er så smukke. De mørkegrønne let tornede blade og de knaldrøde bær. For 30 år siden var der altid en kristtorn i haven; men i dag mangler den mange steder. Det er synd og skam, for afskårne kviste fra de dekorative buske gør sig rigtig godt i enhver buket eller dekoration på middagsbordet. Vær opmærksom på, at nogle sorter skal plantes sammen for at sikre bær.

Kristtorn

Snebolle

Er også kendt som ulvsrøn og arten pibe-kvalkved bærer først røde, senere sorte bær. Begge solide buske, der bliver 3 – 4 m høje og blomstrer i juni måned med hvidlige blomster. Bærrene ses fra slutningen af august måned som glinsende røde. De sidder ofte på busken frem til jul. Kvalkved fås også som sorten 'Compactum', der kun bliver 1 – 1,5 m høj, og som får mange bær.

Snebolle

Mahonia

Har du plantet mere end én sort af mahonia i din have, oplever du sikkert, at buskene tynges af store mængder mahoniabær hvert efterår. I litteraturen er man noget uenig om giftigheden af bærrene; men da flere og flere spiser de sure bær som marmelade, må det antages at giftigheden er ganske lille. Mahoniabusken bliver kun omkring 1 m høj og har en noget uensartet vækstform, som dog på rette vis kan beskæres. Det er stedsegrønne planter, der hvert forår får et nyt lag løv, og som gennem året skifter farven på bladene. I april – maj måned blomstrer busken med skriggule blomster i store toppe.

Mahonia

helt væk, men vinterhårdførheden er god, og de skyder igen til foråret.

Kertepileurt

Fantastisk bunddækkende plante. Frodig og god i bede, hvor jorden er til den fugtige side. De "gamle" sorter 'Alba' og 'Rosea' bliver nemt omkring 1 m høje, når de fra juli – november står med de lange spinkle blomsterspir. Nyere sorter giver flere og mere

Kertepileurt

Træer giver haven karakter.
De udvider haven i højden,
giver flotte lysindfald
og har en rolle hele
året rundt

Træer i
haven har stor
nytteværdi for
havens dyreliv

Løvfældende
træer er vigtige
forårsbebudere. De
danner skygge på en varm
sommerdag og bidrager
til sensommerens
festfyrværkeri

Plant træer i din have

Dværgsumpeg 'Green Dwarf'

Du behøver ikke en "sump" for at kunne nyde en sumpeg. Til gengæld skal du sørge for, at din jord er spagnumblandet og med en surhedsgrad, der matcher et rododendronbed. Er det muligt for dig, vil du i mange, mange år kunne glæde dig over et opstammet træ, som har en kugleformet krone, vandret udstående stammegrene og store smukke dybt grønne blade. Glæd dig også til efterårets meget brede skala af høstfarver på sumpegen.

Højde: ca. 1-2 m afhængigt af, hvor højt kronen er podet på stammen

Bredde: ca. 1 - 2 m

Tips

Plantes solitært eller som allé.

Sydbøg

Et dejligt, letløvet træ, der med sin helt specielle og meget karakteristiske grenopbygning appellerer til de fleste haver. Grenene vokser næsten vandret ud fra hovedstammen og danner "etager". Sidegrenene danner et fiske skelet-lignende mønster og er dekorative både med og uden de helt mørkegrønne blade, som sydbøgen bærer frem til frosten kommer. Sydbøgs årlige tilvækst er moderat, så det kan godt betale sig at købe et træ i en vis størrelse.

Højde: ca. 5 - 7 m

Bredde: ca. 2 - 3 m

Tips

Prøv at gnide på barken og nyd den søde duft. Sydbøg trives i almindelig havejord, men vokser også fint i surbundsbedet. Vælg en solrig og lun plads. Plantes solitært eller i mindre grupper

GODE RÅD

i forbindelse med plantning af træer

- Fyld en stor spand med vand og sænk potteklumpen ned, til den er vandet godt op
- Fjern potten eller løsn lærredet, hvis planten har en jordklump
- Fjern rodskrudt i og omkring plantestedet – der skal være bar jord i en diameter på 1 m
- Grav et plantehul, der er 1½ gang større end rodklumpen, og løs jorden godt i bunden
- Ibland eventuelt ¼ kompost til den opgravede jord
- Anbring træet i plantehullet, så plantedybden er den samme, som da du købte træet
- Støttepæl og opbindingsmateriale afhænger af, hvilket træ du skal plante. Dit havecenter giver gerne gode råd
- Støttepælen bankes i så tæt på træet som muligt
- Fyld nu op med den kompostberigede jord, lav en vandingsvold
- Vand med mindst 20 l vand umiddelbart efter plantning – også i fugtig jord

Tempeltræ

Et træ, der foruden sin smukke vækst har en formidabel historie. Tempeltræet står ofte i og omkring de kinesiske templer, hvor munkene indtager frugterne fra træet. Frugterne hjælper nemlig munkene med at holde på vandet under de lange ceremonier. Tempeltræet omgives af en række religiøse og overtroiske fortællinger, som er spændende at kende til. I nyere tid har træet fået videnskaben til at interessere sig for de gavnlige indholdsstoffer, der dannes i bladene, og som skulle afhjælpe kredsløbsforstyrrelser. I milde vintre kan der dannes frugter på templetræer, men det kræver planter af både han- og hunkøn. Blomsterne, som er meget små, ses i maj sammen med de 2-3 cm lange hanrakler. Frugten ligner en lille grøn blomme.

Højde: ca. 8 – 10 m

Bredde: ca. 3 – 4 m

Tips

Tempeltræet vokser i almindelig havejord og plantes i mindre grupper eller som enkelttræ. Find et solrigt og gerne lunt sted. Hvert efterår farves bladene lysende gule.

En allé er en torækket plantning af ensartede træer. En allé viser vejen til ejendommen eller husets indgang og danner smukt rammen om indkørslen til dit hus eller vejen til din landejendom.

Paradisæbletræer

Sortsvalget er bredt blandt paradisæblerne, hvor både bladfarverne grøn og purpur er almindelige. Blomsterne farve i maj måned afhænger også af sorten og varierer fra hvid, rosa til næsten helt røde. Frugternes udseende er ligeledes forskelligt; nogle får små frugter, mens andre får frugter, der minder om små spiseæbler. Farven på frugterne kan enten være gule, orange eller røde.

Højde: ca. 3 – 5 m

Bredde: ca. 2 – 3 m

Tips

Du kan plante paradisæbler som allé, i små grupper eller solitært. Planter i sol eller halvskygge i almindelig havejord. Fuldt hårdføre træer

På sydsiden af den tidligere maskinhal er der plantet forskellige sorter af fersken og nektariner. Med det relativt korte udhæng hindres regnvandet i at forårsage angreb af ferskenblæresyge

- I alt 250 frugttræer og buske
- 190 er frugttræer i 100 forskellige sorter
- 60 bærbærende buske og træer i 55 forskellige sorter
- Plantning fra 2009 og løbende

Gartnerens valg af frugt

Tanken om smagen af et fuldmodent 'Discovery' æble direkte fra træet får munden til at løbe i vand, men er det den bedste æblesort? Det har jeg spurgt Laila og Bent Poulsen om. De har i et helt arbejdsliv arbejdet med frugttræer på Østfyn, men valgte for nogle år siden at gå på efterløn.

Frugttræesproducenter

Som frugttræesproducent arbejdes der både med podning af træer, potning i store potter, opbinding og beskæring for at kunne levere en god kvalitet af træer ud til planteskolens kunder – havecentrene i Danmark. Dialogen mellem producenten og havecentret er både vigtig og gavnlig, for i sidste ende er det jo os haveejere, der

bestemmer, hvilke planter vi vil købe. Det er derfor ikke uden betydning, at den viden frugttræesproducenten har, kommer videre i salgskæden og hjem i vores haver. Det professionelle arbejde med træerne giver en erfaring, som vi aldrig selv vil kunne oparbejde.

Succes med frugt

Igennem alle årene har Laila og Bent været interesserede i, at haveejerne får det maksimale ud af at plante frugttræer i haven. I den forbindelse valgte de for mange år siden at stoppe produktionen af en del gamle og dårlige æblesorter –

en af disse sorter var 'Golden Delicious', som de fleste danskere kender, men som yderst sjældent er et æbletræ, der er værd at plante. Det kræver sin mand at gennemføre den beslutning, for haveejerne efterspørger stadig sorten! Derfor var Bent Poulsen ildsjæl omkring kampagnen 'Succes med frugt'. Et projekt, der i samarbejde med forskere, Haveselskabet, danske havecentre og frugttræesproducenter i Danmark, resulterede i en generel anbefaling af frugttræssorter.

Miniforsøgsstation

Laila og Bent har i dag en lille forsøgsstation på noget af deres tidligere

Der bliver ikke sprøjtet mod svampesygdomme i Laila og Bents miniforsøgsstation. Er der to år i træk problemer med skurvsvampe i æble- eller pæresorter, fældes træerne, og sorten kommer ikke ind i arealet igen.

Interessen for tornfrie brombær er stigende, men der er stadig problemer med at opnå samme kraftige smag, som de vilde brombær har i hegn og krat

Bent Poulsen fortæller her om et eksperiment, hvor han har overdækket en skurvmodtagelig æblesort. Dækket hindrer regnvand på bladene og dermed også et eventuelt skurvangreb. Han kan se tydelige forskelle på træer med og uden overdækning. Har man en æblesort, som man værner om, men som altid bliver skurvpletet, kan man altså med fordel bygge et tag

produktionsjord. Her afprøver de frugtsorter. En idé de i mange år har haft, og en drøm, som er gået i opfyldelse. De er ikke ansat af nogen, og driften af arealet står helt for egen regning. Der er nemlig masser af arbejde tilbage i de gæve frugttræsprouducenter, og de arbejder systematisk for at kunne lave gode resultater. Som haveejer kan man godt tænke sit, men faktisk er der en mening med al deres ildhu.

Bestøvning er vigtig

Vi kender godt oversigterne med sorter af æble, pære, blommer og kirsebær, som fortæller, hvilke sorter der bestøver hinanden. Den er ikke taget ud af den blå luft – nej, den er baseret ud fra de blomstringstidspunkter, som hver enkelt sort har. Blomstrer de på samme tid, kan de bestøve hinanden. Da der hele tiden kommer nye frugtsorter ind i sortimentet, er der jo nogen, som skal observere, registrere og

konkludere, hvilke sorter, der bestøver hinanden. Det er nyttig viden og vigtig information til haveejerne, og det arbejde sørger Laila og Bent Poulsen for, bliver udført.

Sygdomme

Mange års erfaring har vist parret vigtigheden af, at frugttræer skal behandles ordentligt. Plantning med ukrudts- og græsrit areal i minimum 1 m i diameter er et væsentligt krav. Hvis træet ikke får vand og næring nok, øges risikoen for, at der tilstøder svampesygdomme. Hvert forår gødes alle træerne. I tørre perioder vander Laila og Bent deres træer. Beskæring og formning af træerne er medvirkende til, at æblernes kvalitet er høj. Der skal lys og luft ind i træet, og i miniforsøgsstationen gøres det med sommerbeskæringer. Mindst to gange tager Laila og Bent en runde med den skarpe beskæresaks. I beskæringen reduceres længdevæksten på grenene,

men enkelte grene fjernes også helt. Alfa og omega er, at træet tørrer hurtigt op efter en regnbyge. Selve formningen af træerne sker nærmest individuelt fra træ til træ. Nogle sorter vil gerne vokse med spidse vinkler på sidegrenene og sådanne opretvoksende grene giver næsten ingen frugt. Man kan hænge tunge lodder på grenene (eller binde grenene til andre grene), så de tvinges ned. Man kan også forme et espalier i selve træet, hvorpå grenene bindes ud i mere vandrette vinkler.

Laila er lige henne og tjekke, om der er ved at være modne figner på busken, der flere gange har været frosset helt tilbage; men som i år står flot med rigtig mange figner, der snart er modne nok

Det nye æble 'Santana', der anbefales til æbleallergikere, er et dejligt æble; men da det kan få lidt skurv, skal man sørge for at holde træet åbent

Anbefalinger æbler

Den svageste grundstamme hedder M27 og vokser meget lidt. Den bruges til balkontræer, der sætter rigtig meget frugt

Man kan købe mange forskellige sorter af æbler og pærer, men hvor mange er der egentlig brug for? "Jeg mener ikke, at der er behov for mere end 15 forskellige æblesorter, man kan vælge mellem. Haveejerne bør acceptere, at nogle af de nyere sorter er både sundere og nemmere at få til at bære frugt", siger Bent, der faktisk mener, at den populære æblesort 'Discovery' ikke er god nok. Om nogle år tror han, at sorterne 'Collina' og 'Nanna' har udkonkurreret 'Discovery'. På samme måde har han det med sorten 'Cox Orange', som aldrig burde plantes i en have. I stedet for skal man som krydderæble vælge sorten 'Holsteiner Cox'. Den gamle sort 'Elstar' er et særdeles velsmagende æble, men træet går ofte til pga. sygdomme – i stedet for 'Elstar', mener Bent, at man skal plante den nyere sort 'Arista'. Spændt følges udviklingen for en af de nyeste sorter 'Angold', der hører til blandt de sent modne sorter, med lang lagringstid; men som har en rigtig god sundhed, får mange frugter og giver flotte æbler. Det er nemlig ikke helt til at regne med, når der på etiketterne står "skurvresistent". Et eksempel er sorten 'Topaz', der for år tilbage var én af de nye skurvresistente sorter. Desværre viser det sig nu, at sorten er skurvmodtagelig.

Vores egne favoritter

Laila og Bent spiser i sagens natur en masse frugt, og anvender frugt til mange desserter, kager og til marmelader. Bent er rigtig glad for de nyere sorter 'Nanna', 'Collina', og 'Katinka'. Hans "gamle" favoritter er helt klart 'Guldborg' og 'Holsteiner Cox'. Hertil supplerer Laila med sorterne 'Filippa' og 'Belle de Boscoop', som hun især bruger i køkkenet.

Anbefalinger pærer

Når pæresorterne skal vurderes, er både Laila og Bent chokerede over, hvor mange 'Clara Frijs' pærer, der sælges hvert år. Den er næsten umulig at få til at fungere i en have. Spisekvaliteten er elendig fordi blade og frugter rammes af skurv og den er svær at få i bæring. De giver bolden videre til både havecentre og kunderne, så der i fremtiden kun plantes rigtig gode sorter. "Den bedste er 'Concorde', et lille sundt træ, der modner lidt sent, men har en fantastisk smag", fortæller Bent, der også er begejstret for 'Herrepære', 'Conference', 'Pernille Kallehave' og 'Fritjof'.

Tidens trend

Der er helt klart øget fokus på gamle frugtsorter. Danmark er et rigtig frugtland, så man har samlet viden om mere end 100 forskellige gamle danske æbler og deres historie. Der er måske en æblesort i netop dit område, som du slet ikke kender?

På Pometet i Tåstrup kan man se intet mindre end 750 forskellige æblesorter. De 330 er beskrevet og indført i en æblenøgle, som du kan finde på deres hjemmeside www.pometet.dk Ved besvarelse af

spørgsmål, vil man kunne få et kvalificeret bud på, hvilken æblesort man står med i hånden – prøv det selv næste gang du er i tvivl om navnet på æblerne i din have.

På Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup, har man plantet 230 gamle danske æblesorter, og de bliver dyrket økologisk. Søger du ny inspiration til æblesorter i din have, er det et godt sted at udforske.

Anbefalinger

kirsebær og blommer

Det er ikke hvert år, at mængden af frugter på kirsebær- og blommetræer er lige stor. Årsagen skal findes i sen nattefrost, som desværre ødelægger træernes mulighed for at danne frugt. Hos Laila og Bent var der i 2014 næsten ingen frugt på kirsebær- og blommetræerne. "Sådan er det med naturen. Så må vi glæde os ekstra meget over de år, hvor træerne bugner med frugt", siger parret. Alderen på kirsebær- og blommetræer skal være fem år, før de bærer en normal mængde frugt.

Plant selvbestøvende kirsebærssorter. Både 'Skeena', 'Stella', 'Lapins' og 'Sunburst' er selvbestøvende og mørkerøde. Ønsker man lyse kirsebær, er det nødvendigt at plante to sorter. Plant selvbestøvende blommessorter. Både 'Hanita', 'Jubilæum', 'Opal' og 'Victoria' har ikke brug for fremmede blommessorters bestøvning.

Grundstammer

Til kirsebær skal man købe sorter, der er podet på svage grundstammer. Bent har erfaring for, at genplantering af kirsebær på svage stammer kræver udskiftning af jorden.

Sandjord

Har du sandjord, skal blommer være podet på vildstammer for at vokse kraftigt nok.

Sydfrugter

Betegnelsen sydfrugter dækker over abrikoser, nektariner og fersken. Mange dyrker disse planter i deres drivhuse; men de vokser faktisk rigtig fint ude i haven på en sydvendt lun mur. Bedste resultat fås ved at binde planterne op til espalier og derved få et åbent træ med masser af sol til at modne frugterne. Vigtigt er det dog, at regnen ikke får lov til hele tiden at holde bladene våde, for så risikerer man, at svampesygdommen blæresyge angriber bladene, og det hæmmer planten. Man skal huske at udhænget ikke må være så bredt, at regnen ikke kan vande planterne.

Blåbær

De meget populære blåbær kan købes i et væld af sorter. Derfor besluttede Laila og Bent sig for at etablere et surbundsbed, hvor de kunne lave en afprøvning af sorterne. De har nu 29 forskellige storfrugtede blåbærssorter, og selv om de ligner hinanden, er der faktisk stor forskel på, hvornår de både blomstrer og får modne bær. Plukketidspunktet strækker sig i hvert fald over en måned; og det er afgørende for smagen, når man ikke får plukket de mørke bær, før de er helt modne. Blåbær-afprøvningsene er relativt nye, så Laila og Bent vil ikke give klare sortsanbefalinger – men vi skal nok følge med fra sidelinjen og komme og gøre notater, når det sker.

Gartnerens anbefalinger

- disse frugtræer bør være i enhver have

- Æble- eller pærekvæde
- Fersken og/eller nektarin (plantes under udhæng)
- Blomme 'Jubilæum' og 'Valor' (kan bestøve hinanden)
- Kirsebær 'Sunburst'
- Tidligt og sent modne æbler
- To pæresorter – gerne 'Concorde' og 'Conference'

Vidste du at...

Læren om frugtsorterne kaldes Pomologi – og de folk, som beskæftiger sig hermed, for Pomologer

I jagten på et langt og sundt liv, kommer begreber som "superbær" ofte frem som overskrifter i artikler. Alle bær er jo sunde, men nogle bær indeholder vitaminer og antioxidanter på et helt andet niveau. De kaldes derfor superbær.

Ellebladet bærmispel og surbær

...til mangt og meget

Almindelig bærmispel giver også bær, men de er små og uinteressante

Ellebladet bærmispel, *Amelanchier alnifolia*

Er du indstillet på at lære et nyt bær at kende, skal du plante ellebladet bærmispel. Nordamerikas indianere og immigranter havde god nytte af saskatoonbær fra ellebladet bærmispel, da den udover at være vigtig fødekilde også blev anvendt som medicinplante. Som medicinplante anvendtes bark og rødder. Bærrene bruges til bagværk, marmelader og gelé; men du kan også bruge dem til at lave frugtgrød eller syltetøj af. Godt surt/sødt tilbehør til oksekød. Hvis du tørrer bærret, bliver det sødt som rosiner.

Ellebladet bærmispel er en særdeles hårdfør plante, som er mere udbredt i vores nordlige nabolande, og så småt er ved at komme på hylderne i Danmark. Det bliver buske på 1½ m – 2 m højde og ca. 1 m brede. De blomstrer smukt i juni måned og danner modne bær hen på efteråret. Inden løvfald forvandles bladene til det skønneste farvespil af gule og varme farver.

Voksested

Plantes i almindelig havejord og gerne på en tør vokseplads. Placeres i fuld sol eller halvskygge.

Opskrift på marmelade

900 g bær vaskes og overfladetørres
1 kg sukker
Saften fra en citron

De tre ingredienser bringes i kog i en gryde, og skal koge ved middel varme i ca. 10 min.

Rør jævnligt i blandingen. En kold tallerken overhældes med en teskefuld varm marmelade. Gelerer frugtmassen, er blandingen klar til at blive hældt på rengjorte glas; hvis ikke, skal blandingen koge (uden låg) et stykke tid endnu.

Surbærmarmelade

Bærrene smager ikke specielt godt rå; men gør du dig den anstrengelse at samle en portion og bearbejde dem til surbærmarmelade, vil du snart opdage, hvor godt de smager

Til 1 kg bær skal du bruge:

500 g skrællede æbler skåret i små tern
3 dl vand

Lidt frisk limesaft og -kød

Sukker (mængden afhænger af, hvor sødt du ønsker marmeladen skal være)

Melatin

De skyllede bær hældes i en gryde sammen med æbler og lime tilsat vand. Koges til bærrene brister. Smag til med sukker, jævn med Melatin og hæld på rengjorte glas.

Surbærmarmelade smager fremragende til vaniljeis, i pandekager, til blåskimmeloste og på nybagt brød.

Tips

Surbær kan med fordel fryses ned til senere anvendelse.

Surbær – Aronia

Ligesom de ellebladede bærmispler, fandtes aronia også som et nyttigt bær i det samme område af Nordamerika, og indianerne benyttede aroniabærrene som både helbredende bær og som ernæringskilde. Planter kom i starten af 1900-tallet til Østeuropa og siden Skandinavien. Også aronia har været i sundhedsforskernes søgelys, og man kan i dag købe færdigproduceret saft og juice i helsekostbutikker. Surbærjuice smager lidt bittert ligesom tranebærjuice, men adskiller sig ved at have en sødere brombærlignende smag.

Sunde bær

Aronia har et højt indhold af fenoler, der er en bred gruppe af naturlige antioxidanter. Fenoler findes i mange bær, frugter, nødder, grøntsager og i korn. Aronias indholdsstoffer er videnskabeligt kortlagt og hører til gruppen af

super sunde bær. Mineraler som kalk, jern, molybdæn, mangan, kobber, bor, jod, kobolt samt vitaminerne A, B2, B6, C og E.

Aronia melanocarpa 'Aron' er en 1,5 m høj rigt forgrenet busk med mange blomster og bær. Blomstring i maj måned og modne frugter fra september. Får smukke høstfarver.

Aronia prunifolia er en mere letløvet busk og kendes under det danske navn blommebladet surbær. Blomstrer i juni måned og får modne frugter fra slutningen af september. Meget mørke purpurfarvede høstfarver.

Voksested

Aronia plantes i almindelig havejord og tåler at vokse i tør jord. Placeres solfyldt, men tåler også halvskygge.

Slutspurten nærmer sig, og vi skal have de sidste gode stunder ud af livet i haven. Pynt med årstidens planter – både dem med og uden blomster. Høst frugter fra din have og læs i dette nummer af Haveglæder om de frugtsorter, som tidligere frugttræsproducenter Laila og Bent Poulsen kan anbefale, du planter. Er du kvinde – og træt af mændenes snapselaug, kan du selv gå i gang med mere "smagsvenlige" snaps, som veninderne kan kaldes ind til smagning på. Læs også om, hvordan du lykkes med at plante hvidløg. God læselyst!

Scan QR koden og få et stort leksikon over planter til din have. I app'en kan du søge oplysninger om buske, træer, roser, stauder, surbundsplanter, frugt og grøntsager. Søg på farver, højde, modningstid og se, hvor du kan anvende planterne. Du kan også læse

artikler om haveemner, du ønsker uddybet eller se video af diverse gøremål i haven. I havesæsonen vil der løbende være tips til, hvilke aktuelle gøremål du skal udføre i haven. App'en viser dig vej til dit nærmeste havecenter, hvor vi glæder os til at se dig.

Besøg www.haveglæder.dk
videoklip · artikler · inspiration

ISBN 87-91659-49-3

9 788791 659492 >